

schrijftips

Zaaien in de talentuin

oogst van een
schrijfdocent

met schrijftips

Miriam Janssen

Zaden in de talentuin

Zaaien in de *Talentu*in

schrijftips

Miriam Janssen

COLOFON

© Miriam Janssen, 2022
website: www.detalentuin.nl

Uitgever

SAAM Uitgeverij
mail: info@saamuitgeverij.nl
website: saamuitgeverij.nl
webshop: zorgboeken.nl

Vormgeving: SAAM Uitgeverij
Eindredactie: SAAM Uitgeverij

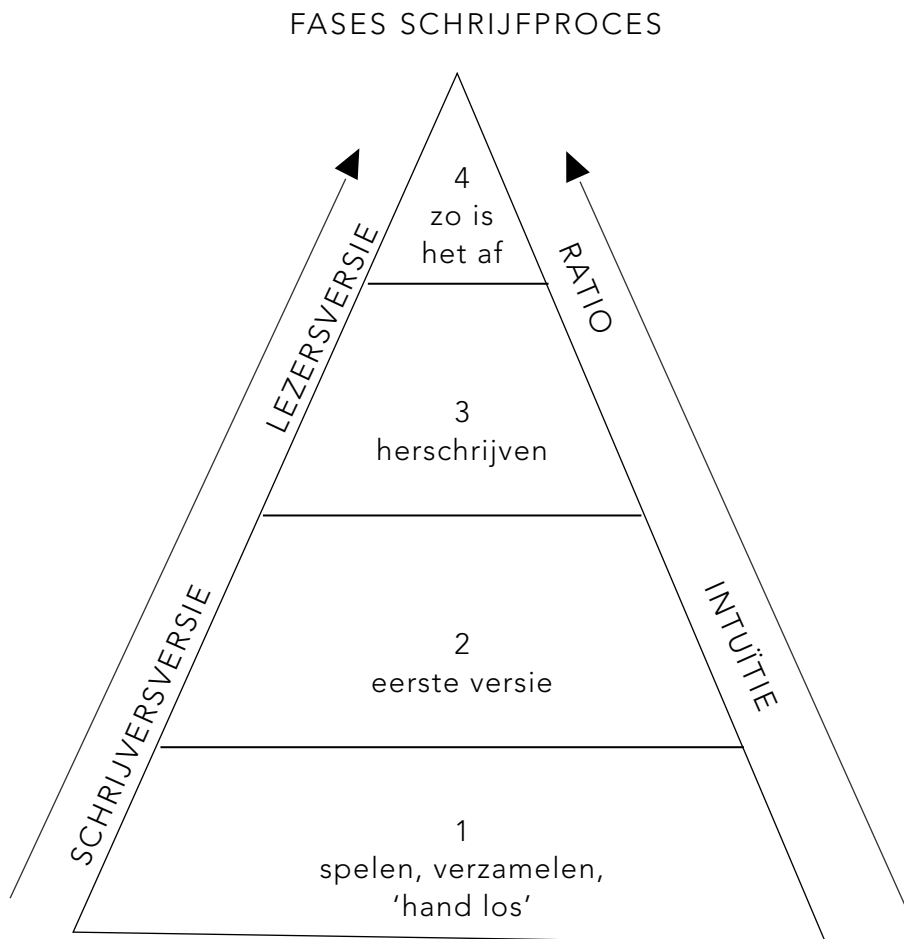
ISBN 978....

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen of openbaar worden gemaakt in enige vorm of op enige wijze (druk, offset, fotokopie of microfilm) of in enige digitale, elektronische, optische vorm dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

De fases van het schrijfproces, een model	6
1. Kasteeltuin, klokkentoren	
Schrijftip 1: Zintuigen gebruiken en associëren	8
2. Spelen met regels	
Schrijftip 2: Indikken	9
Schrijftip 3: Een collage van dichtregels	9
3. Dichten bij Rembrandtportretten	
Schrijftip 4: Vrij schrijven, doorschrijven bij een afbeelding	11
Schrijftip 5: Kies een perspectief en associeer	11
Schrijftip 6: Tips om thuis gedichten te schrijven	12
4. Het verhaal is er al, een schrijfweekend	
Schrijftip 7: Een plot opbouwen	15
Schrijftip 8: Een leesbril voor verhalen	16
5. Ik kan er wel een boek over schrijven	
Schrijftip 9: Een lijst maken: ik herinner mij	19
Schrijftip 10: Verander het perspectief	20
Schrijftip 11: Een leesbril voor een autobiografische bundel	20
6. Het mannetje op je schouder	
Schrijftip 12: Hoe kun je beginnen?	23
Schrijftip 13: Filmisch schrijven: wees beeldend en concreet	23
Schrijftip 14: Speel met de toon van je tekst: schrijfstijl	24
Schrijftip 15: Leesbril voor een zakelijke tekst	25
7. De dikke domme dronken kat	
Schrijftip 16: Schrijven over een geliefd dier of persoon, filmisch en suggestief	26
8. Ik ben het meisje van Vermeer	
Schrijftip 17: Monoloog schrijven vanuit een bedacht personage	28
9. Ik ben zo vrolijk als een parkiet	
Schrijftip 18: Schrijven over je karakter, in vergelijkingen	30

De piramide van *TalenTuin*, een model

SCHRIJFTIPS

1. Kasteeltuin, klokkentoren

BIJ H3: DE LOCATIE MAAKT HET VERHAAL

Schrijftip 1: Zintuigen gebruiken en associëren

Een schrijver is een journalist, een waarnemer. De belangrijkste instrumenten om de wereld binnen te laten komen, zijn de zintuigen: de ‘vensters van de waarneming’, jouw poort naar de wereld. Als schrijver neem je niet alleen waar met je zintuigen, maar je zet ze ook in om je teksten beeldend te maken. Wil je filmischer schrijven? Luister, kijk, proef, ruik, voel!

Als je wil schrijven op locatie ga je op de plek waar je bent al kijkend, luisterend rondlopen. Je verzamelt indrukken, nog zonder te weten of je daar iets mee gaat doen. Gebruik al je zintuigen: horen, zien, voelen, ruiken, proeven. Zo vul je je schatkist.

Als je niet in de gelegenheid bent er op uit te gaan, kun je in gedachten teruggaan naar een plek waar je bijvoorbeeld die ochtend geweest bent, of waar je vaak komt.

Maak op je A4 blad twee kolommen: links een met ‘ervaringen, waarnemingen’ en rechts een met ‘associaties.’ Zodra je een waarneming noteert die iets meer bij je oproept dan alleen de waarneming – bijvoorbeeld een herinnering, een emotie- noteer je die associatie aan de rechterkant.

Na het verzamelen is de vervolgstap altijd: inzoomen. Kies één waarneming + associatie die er uit springt voor jou bv. de kou aan je handen, waardoor je nu ineens denkt aan het dierbare verloren handschoenenpaar dat je van je moeder kreeg. Over de combinatie van de impressie en de associatie schrijf je een tekst van bv. tien regels. Schrijf alsof het een klein stukje film is en gebruik alle zintuigen die je nodig hebt. Soms ontstaat er een mooie structuur als je start met de impressie, dan een alinea wijdt aan de associatie en weer eindigt met de impressie in het hier en nu. Dan is je verhaaltje ‘rond.’

Als je geen associaties had, hou je het gewoon bij de impressie, die je met gebruik van zoveel mogelijk zintuigen in enkele regels beschrijft. Elke dag dat je dit doet, ga je meer zien, ruiken enzovoort: je traint je ogen, oren en de rest om meer open te zijn.

2. Spelen met regels

BIJ H4: NAAR HET HART VAN DE POËZIE

Schrijftip 2: Indikken

Een van de instrumenten die een dichter gebruikt, is indikken: hij/zij probeert met zo min mogelijk woorden zoveel mogelijk te zeggen.

Ik heb van een zomergedicht van Gerrit Krol (25 woorden) een verhaaltje gemaakt van 96 woorden. In deze oefening in indikken maak je de beweging terug: van een verhaal van 96 woorden (hier onder) maak je een gedicht van maximaal 25 woorden- inclusief de titel. Je gaat dus ongeveer hetzelfde vertellen, maar met veel minder woorden.

Streep aan welke woorden je het belangrijkste vindt. Met die woorden, en andere van jezelf erbij, ga je de langere tekst 'indikken' tot een tekst van 25 of minder woorden; een soort gedicht dus - dat niet rijmt!

Je kunt ook zien wat er gebeurt als je alle woorden die je minder belangrijk vindt, wegstreept; misschien houdt je dan al een gedicht over.

Zomer

Het is een zomerse middag met zo'n bedekte grijze lucht. Het is 38 graden Celsius, benauwd. We zijn ergens aan de kust van de Noordzee. Zelfs de aarde, die meestal koel aanvoelt, is warm. Als je je ogen dichtknijpt, ziet de weg er wit uit; de lucht erboven trilt een beetje. De zee lijkt niet te golven, doodstil is ze. Waar is de zon? Hij zit achter het wolkendek. Op de duinen, waar meestal veel mensen zijn, zie je niemand. Het zand is gewoon te heet.

Al is het geen mooie dag, alles past bij elkaar.

(96 woorden).

Het gedicht van Krol heb ik hier niet neergezet, omdat het heel verleidelijk is dan vast even te kijken hoe hij het deed. Je vindt het op Google als je intypt: zomer en: Gerrit Krol.

Schrijftip 3: Een collage van dichtregels

Je ziet in de cursusbeschrijving in hoofdstuk 4 ook hoe er nieuwe gedichten ontstaan uit oude. Met een verzameling regels uit bestaande gedichten kun je een nieuw gedicht 'knutselen.' Dat is natuurlijk niet echt een eigen gedicht, maar het is wel een opstap naar dichten: je bent op een heel speelse

manier bezig met volgordes, ritmes, verschuivende betekenissen, titels en slotregels.

Kies uit dichtbundels vrij willekeurig regels die je mooi vindt, grappig, speciaal. Schrijf ze over op losse stroken papier, of typ ze in op je laptop. Zorg dat je verzameling in totaal minstens acht verschillende regels omvat.

Ga met 8 regels schuiven tot je een gedicht hebt. Kom je er net niet uit, gun jezelf dan een 'joker': een lege strook die je zelf kunt vullen en die kan zorgen voor een overgang.

Soms verander je enkelvoud in meervoud, tegenwoordige in verleden tijd om het tot één geheel te maken, leesbaar.

Als je dit eens met meer personen wil doen, kiest ieder twee of drie regels. Die leg je bij elkaar en je schuift en discussieert tot je een geheel hebt. Het poëziegesprek barst los!

3. Dichten bij Rembrandtportretten

BIJ H5: VRIJ SCHRIJVEN, STIL SCHRIJVEN

Schrijftip 4: vrij schrijven, doorschrijven bij een afbeelding

Deze opdracht kan een mooie opstap zijn naar dichten bij een foto van iemand die je kent. Dat is lastiger. Deze werkvorm met een 'vreemd' portret kan je daarop voorbereiden.

Verzamel een serietje portretten bijvoorbeeld op kunstkaarten, uit de krant of uit tijdschriften. Kies uit die serie het portret waar je aandacht het meest naar uitgaat. Omdat het bijzonder is, omdat je iets herkent, omdat je het niet snapt. Kies altijd dat waar je hand en je ogen naar toe gaan, want zo'n intuïtieve keuze doe je niet voor niets: er is in jou iets dat getriggerd wordt door de afbeelding, al weet je nog niet wat dat is als je de keuze maakt. Ga eerst vijf minuten vrij schrijven, doorschrijven naar aanleiding van de startwoorden 'In dit gezicht....' Haal je pen niet van het papier, schrijf door, desnoods onzin of 'ik weet het niet meer'. Lees deze wilde versie hardop of zachtjes aan jezelf voor en kies er enkele woorden, zinnen of zinsneden uit die je treffen, 'parels'. Misschien komen die straks terug in het portret, of je bewaart ze voor een ander keer.

Schrijftip 5: Kies een perspectief en associeer

Kijk goed naar het portret en stel jezelf de vraag vanuit welk perspectief je wilt schrijven: 'Ik ben de vrouw met de gekke hoed' is het ik-perspectief. Je kruipt in dat hoofd, komt dichtbij.

Je kunt ook kiezen voor meer afstand, schrijven in de derde persoon enkelvoud, in de zij-vorm: 'De vrouw met de gekke hoed...'

Daar tussenin ligt het u- of jij-perspectief: je spreekt de persoon toe, zodat zowel jijzelf als de geportretteerde een rol krijgen: 'Zeg, waarom draag je vandaag die hoed?'

Vanuit het gekozen perspectief ga je nu associatievragen beantwoorden:

- Wat hoort, voelt, ziet, ruikt, proeft de ik/zij/jij?
- Wat doe ik/ wat denk ik/waar ben ik?
- Wat doet zij/wat denkt ze/waar is ze?
- Wat doe jij/wat denk je/waar ben je?

Met behulp van deze 'schatkist vol woorden' ga je werken aan een eerste versie van je gedicht. Omcirkel woorden/zinnen die er zeker in moeten.

Begin eens met vier regels, en kijk of er meer bij moet. Stoei met de volgorde, schuif met woorden en regels. Als dat te rommelig wordt, kun je ook regels opschrijven, uitknippen en er fysiek mee schuiven. Dat maakt het spel met de volgorde inzichtelijk en leuk.

Schrijftip 6: Tips om thuis gedichten te schrijven

Ik heb de tips voor kinderen die sinds 2016 op mijn website staan, omgewerkt voor volwassenen. Deze pagina is duizenden malen bezocht, dus ik dacht: die is kennelijk handig.

1. EEN GEDICHT KAN OVERAL OVER GAAN

Over kleine dingen als een fietsbel of een sok, over grote dingen als het klimaat of een asielzoeker, over je geliefde, je buurman of je moeder. In een gedicht mag je dromen, liegen, overdrijven, je herinneren, gek doen, stil zijn. Kijk goed om je heen, luister, ruik, proef. Of gebruik afbeeldingen, muziek die je mooi vindt of een voorwerp.

2. SCHRIJF NIET DIRECT EEN PERFECT GEDICHT

Verzamel eerst ideetjes en woorden en zinnen. Knutsel daarna aan een eerste versie, laat hem liggen en versterk dan met verbetertips (zie hier onder). Pas daarna werk je aan lay out, spelling en andere 'afmakers'.

3. BEGIN GEWOON MET HET VERZAMELEN VAN WOORDEN EN IDEETJES

Verzamel eerst ideetjes. Je kunt dan een woordweb maken, of je stelt jezelf vragen. Bijvoorbeeld: wat hoor je daar, wat zie je, ruik je, voel je (tastzin), proef je? Welke kleuren en vormen vallen op?

Andere vragen: Waar is het? Wanneer? Wat zeg je of denk je? Wat zou je willen doen of zeggen?

Pas als je woorden hebt verzameld, ga je de eerste versie opschrijven in zinnen en coupletten.

4. IN EEN GEDICHT SPEEL JE MET WOORDEN EN KLANKEN

Dichters zeggen de dingen net een beetje anders. Soms zeggen ze dingen twee of drie keer zodat je het echt goed hoort.

Dichters liegen, fantaseren spreken soms de waarheid, ze spreken in beelden en vergelijkingen. Een zonsondergang lijkt bijvoorbeeld op een oranje pizza. En een burgemeester is een heer met een halsband.

5. PAS OP VOOR DE RIJMZIEKTE!

Veel mensen denken dat een gedicht moet rijmen, en dan schrijven ze regels op alleen vanwege het rijm. Bijvoorbeeld: Ik loop door het bos, en ik ben de klos. Of: De hemel is blauw, ik hou van jou. Flauwe bekende rijmpjes die al tienduizend keer zijn opgeschreven.

Daarom is het vaak beter om niet te rijmen aan het eind. Gebruik ook eens beginrijm (de dikke dame), herhaal een woord of een regel of gebruik binnenrijm: de zwarte kat. Want rijm is alle soorten van klankherhaling!

6. SCHRIJF KORTE REGELS

Tien woorden op één regel is vaak al heel veel.

De meeste gedichten hebben korte regels.

Met korte regels hou je een gedicht open:

alle woorden hebben dan de ruimte,
ze drukken elkaar niet weg.

7. IN EEN GEDICHT VERTEL JE VEEL MET WEINIG WOORDEN

Kijk wat je kunt schrappen. Een gedicht wordt er beter van als het kort en krachtig is. Woorden als 'en', 'ook', 'want', 'en toen zaten ze te...' kunnen er meestal uit. Vaak kunnen lidwoorden en werkwoorden er ook wel uit. Als je in een gedicht niet alles vertelt, kan de lezer erg nieuwsgierig worden.

8. GEBRUIK COUPLETTEN EN SLA AF EN TOE EENS EEN REGEL OVER, MAAK EEN WITREGEL.

Een couplet – of een strofe - lijkt op een alinea: een stukje over dingen die bij elkaar horen. Bijvoorbeeld in je eerste couplet beschrijft hoe jouw moeder er uitziet, het tweede gaat over haar karakter.

Witregels maken een gedicht overzichtelijk, ze geven een gedicht ruimte.

9. GEBRUIK WOORDEN DIE JE VOOR JE ZIET: SCHRIJF FILMISCH!

Sommige woorden zijn zo vaak gebruikt dat ze versleten zijn. 'Leuk' is bijvoorbeeld zo'n woord. Zet er een streep door en bedenk een beter woord. Zie je een auto? Noem het merk! Zie je een bloem? Noem de naam!

10. HERHAAL EEN BELANGRIJK WOORD OF EEN BELANGRIJKE REGEL

Daardoor gaat je gedicht klinken als een lied, als een muziekstukje van klanken. En de lezer ziet direct wat voor de dichter belangrijk was, bijvoorbeeld de naam van een persoon of een bloem.

11. VERSTERK JE EERSTE VERSIE

Tot nu toe was je in de schrijversfase (zie Piramide voorin). Als je toe bent aan herschrijven, de lezersfase, lees je wat je geschreven hebt voor aan jezelf: hoe is het ritme, de melodie?

Het gaat er niet om of iets 'goed' is of 'fout', maar om de functie die een bepaalde keuze heeft op deze plaats : hoe werkt dit hier, wat is het effect op de lezer? En is dat ook wat de dichter heeft bedoeld? Een vloeiend ritme bijvoorbeeld kan heel mooi zijn, maar misschien past het niet bij een zeer wrang onderwerp. En waar je bij hardop voorlezen struikelt, moet er misschien nog iets gebeuren.

Sommige zaken zijn een kwestie van smaak, van eigen stijl. De één houdt van gedichten waarin 'alles gezegd wordt' (expliciet is en dus duidelijk), terwijl een ander voorkeur heeft voor een suggestieve stijl (waarin de dichter slechts tussen de regels door iets laat merken). Vraag je af, wat voor jou geldt. Met die bril op kun je kijken naar inhoudsaspecten en naar de vorm. Typ voor je de bril opzet je kladversie uit, dat geeft al wat meer afstand. Streep in je eerste versie door wat je niet wil gebruiken (misschien wel een heel couplet), omdat je het niet mooi genoeg vindt. Ook woorden als 'want, omdat, en, en ze zaten te' kunnen vaak weg. Let verder op:

INHOUD

- » Wat is het onderwerp, het thema?
- » Welke sfeer, welke toon ademt het gedicht? Past dat hier?
- » Zitten er meerdere lagen in (verticaliteit), of is het een concrete beschrijving ?
- » Is het gedicht 'suggestief': is er 'ingedikt, wordt er tussen de regels gesproken? gebruikt?
- » Wordt er 'vertoond', of wordt er 'verteld over'?
- » Wat is het effect van de titel? Is een titel nodig?

VORM

- » (Hoe) is met ritme gewerkt (ook met: variatie in woordlengtes)?
- » Zijn er klankherhalingen (bv. eindrijm, binnenrijm, alliteratie), en wat is het effect?
- » Is de versvorm vast of vrij, en hoe past dat hier?
- » Hoe is het gebruik van wit, leestekens en regelafbrekingen?
- » Zijn er woord- en zinsherhalingen, hoe werken die?
- » Hoe lopen de klemtonen aan het eind van de regels (bv. hard of zacht)

4. Het verhaal is er al, een schrijfweekend

BIJ H6 DILEMMA'S VAN EEN SCHRIJFDOCENT

Schrijftip 7: Een plot opbouwen

EEN GOED VERHAAL HEEFT EEN KOP EN EEN STAART

'De man deed zijn deur dicht en stak de straat over'. Als je dit leest, heb je het gevoel dat het verhaal nog moet komen: 'En toen? Dit is toch niet boeiend?'

Een nieuwe poging: 'De man deed zijn deur dicht en stierf ter plekke'. Dit is wel spannend, maar we willen meer weten: Hoe kan dat? Viel hij direct voor zijn deur dood neer? Werd hij aangevallen?

Nog een poging: 'De man deed zijn deur dicht en stak de straat over. Een auto die in grote vaart de hoek om kwam, reed hem aan. Hij stierf ter plekke'. Aha, nu hebben we hem; de plotlijn is voltooid! Alle ingrediënten van een verhaal zitten hier in de goede volgorde in. Zo zijn verhalen en sprookjes opgebouwd, in vier onderdelen.

Lees er sprookjes en verhalen maar eens op na. Of schrijf zelf een 'handpalmverhaal': een kort verhaal waarin je deze plotlijn gebruikt. Voor elke episode een alinea.

EN NU ZELF EEN PLOT SCHRIJVEN

Als je visueel bent ingesteld, kun je beginnen met een afbeelding van een plek of een personage. Maar een stukje muziek (voor de auditief ingestelden), een geur, een gevoel (tastzin) of smaak kan ook je startpunt zijn. Je ruikt iets en denkt: 'Op een dag...'

1. Op een dag

in deze intro zitten vier van de vijf w's: wie (hoofdpersoon), wat (welke wens of probleem heeft deze?), wanneer en waar (het decor)?

In de eerste scene beschrijf je de hoofdpersoon op een bepaalde plek en een moment van de dag. Hier teken je vooral een sfeer, het decor - maar er gebeurt nog niet zoveel.

2. En toen/maar dan

Er gebeurt iets waardoor de hoofdpersoon in beweging komt. Recht op zijn geluk af, vaker op het ongeluk. Er verandert iets, het wordt bijvoorbeeld

zwaar weer, of de hoofdpersoon verliest iets of er komt iemand langs. Er duikt een probleem op, of je voelt een geheim aan.

3. En plotseling/ineens

De volgende wending. Er gebeurt nog iets, waardoor het probleem nog groter wordt of de oplossing naderbij komt. Je hoofdpersoon krijgt bijvoorbeeld een herinnering, of bedenkt een oplossing, of begaat nog een grotere fout. We voelen de afloop al een beetje aankomen....

4. Tenslotte

De afloop moet verrassend zijn, niet al te voorspelbaar. Maar hij moet ook niet uit de lucht komen vallen. Hoe loopt jouw verhaal af, gelukkig of niet? Duidelijk of met open eind? Je kunt er ook een paar proberen en bij mogelijke lezers checken hoe de versies werken.

Schrijftip 8: Een leesbril voor verhalen

Het kan leuk zijn en leerzaam om deze bril op te zetten als je verhaal in de fase zit van herschrijving. Je kunt ook eerst eens oefenen met deze criteria op verhalen van anderen, bijvoorbeeld een verhalenbundel van meerdere schrijvers. Zo ontdek je ook je eigen voorkeuren.

Het zijn best veel criteria, dus kies per keer welke je het belangrijkste vindt. Je kunt ook meelezers zoeken die je vraagt naar punten die je zelf niet zo goed kunt zien.

INHOUD

Thema, motief

Wat is het eigenlijke thema van het verhaal?

Genre

Wat voor soort verhaal is het, bijvoorbeeld een sprookje, een autobiografie, SF, detective, psychologisch, filosofisch.

Past de stijl bij het genre? Een detective zal zich meer richten op de spanningsopbouw en minder op poëtische taal.

Plot, opbouw

Is er een begin, een midden en een eind? Hoe is de opbouw naar de climax en de ontknoping?

Is er een probleem, vraag, conflict? Wordt de spanning daar om heen goed

opgebouwd? Is de ontknoping geloofwaardig?
Nodigen de eerste zinnen uit om door te lezen?
Is de laatste zin een goed eind? Is het verhaal dan 'rond'?

Personages

Wie is de hoofdpersoon? Kan de lezer zich daarin inleven, zich ermee identificeren?
Zijn de personages levendig? Zie je ze voor je, hoor je ze, ruik je ze?

Perspectief

Vanuit welk perspectief(ven) wordt het verhaal verteld? Is dat een goede keuze? Wordt dat goed volgehouden?
Als het perspectief wisselt, werkt dat dan goed?

Tijd

hoe is het gebruik van tegenwoordige, verleden en voltooide tijd? Klopt het? Hoe werken eventuele terug- en vooruitblikken?

Spanning

Welke spanningsmiddelen worden gebruikt? Hoe werken ze?
Verveel je je niet? Of is de spanning teveel van het goede?

Dialogen

Is het duidelijk wie er spreekt?
Kloppen de aanhalings- en andere leestekens?
Zijn de gesprekken levendig?
Zijn ze geloofwaardig? Passen ze bij de personages en in de plot?

Lengte

Past de lengte van het verhaal bij wat er verteld wordt? Of zou het korter of langer moeten zijn?

STIJL

Toon en woordkeus

is er een duidelijke toon, bijvoorbeeld humoristisch, cynisch, gevoelig, boos? Past dat?
Is de woordkeus goed, origineel, niet te gekunsteld?

Gebruik van beelden

Is het verhaal beeldend geschreven, zie je het voor je (als een film)? Worden de zintuigen aangesproken?

Zijn er vergelijkingen, metaforen- en werken die?

Suggesteren

voel je tussen de regels door waar het over gaat, of laat de schrijver dat rechtuit merken?

Muziek van de tekst

Hoe is het ritme van de woorden en zinnen?

Is er afwisseling in de opbouw en de lengte van de zinnen?

AFWERKING

Is de **layout** prettig, rustig?

Geen **spel- en grammatica**fouten?

Heeft het verhaal een **titel** (nodig)? Is die passend, bijvoorbeeld mooi of spannend? Maar niet zo dat alles in één keer verklapt wordt?

Zijn de eventuele **illustraties** passend?

5. Ik kan er wel een boek over schrijven

BIJ H8 AUTOBIOGRAFISCH SCHRIJVEN

Schrijftip 9: Een lijst maken: ik herinner mij

Een mooie manier om herinneringen te verzamelen, is de opdracht: 'Ik herinner mij'.

In een cursus lees ik dan een paar citaten voor, bijvoorbeeld uit:

Philip Freriks, *'Ik herinner me'* (oorspronkelijk uit 2002)

Ik herinner me hoe de broodplank van mijn moeder was uitgehold door tientallen jaren zorgzaamheid/ Ik herinner me hoe ze mijn eerste artikelen uittikte op een vooroorlogse typemachine die niet te tillen was en dat ik ze dan op de fiets wegbracht naar het Nieuw Utrechts Dagblad op Kanaleneiland/.....

Of uit Tjitske Jansen, *'Koerikoeloem'* (Podium 2007), met 'Er was'

Er was mijn broer die mijn liefdesbriefjes voor een dubbeltje er stuk verkocht op het schoolplein/Er was mijn moeder die als ik ziek was appels voor me raspde/ Er waren zes uren in een cel vanwege het stelen van een pakje tampons/.....

Zij hebben een keur aan herinneringen neergeschreven, zonder er een helemaal uit te werken. Eigenlijk zijn ze bezig met het vullen van een schatkist, misschien voor jou ook een mooie start?

Gebruik de beginselen van het 'vrij schrijven' of 'doorschrijven': je schrijft achter elkaar door, haast zonder je pen van het papier te halen. Je begint steeds met 'Ik herinner mij' of 'Er was', en schrijft daar als het ware in steekwoorden een herinnering achter, een aantekening voor iets dat je later verder uit kunt werken.

Misschien helpt het je om een bepaalde periode te kiezen bijvoorbeeld je kleuterschool- of verlovingstijd. Of te denken aan voorwerpen die in je leven een belangrijke rol spelen, of aan huizen waar je gewoond hebt. Je kunt je ook concentreren op je gezinsleden, de vriendinnen uit je studietijd of op jonge liefdes. Maar dat hoeft niet, lukraak verzamelen is ook mooi.

Stel een limiet aan dit verzamelen, bijvoorbeeld: je doet dit 5 of 10 minuten. Of je doet dit tot aan de onderkant van je A4 vel.

Na dit 'geweld' leun je even achterover, je haalt een kop thee of loopt een rondje.

Daarna lees je alle 'Ik herinner mij' hardop aan jezelf voor. Je markeert de herinneringen die je het meest aanspreken en waar je wellicht meer mee zou willen doen.

Vervolgens werk je één van de gekozen regels verder uit in een tekst van bijvoorbeeld een halve of hele pagina. Je kunt eens proberen hoe het is om dit te doen in de tegenwoordige tijd (als was je dat jochie van tien jaar), of in de verleden tijd: dan spiegel je terug vanuit het nu op toen. Wat bevalt je het meest?

Na deze eerste stap zijn er misschien meer herinneringen die uitgewerkt willen worden. Dit is de schatkist waaruit je af en toe kunt putten.

En het kan geen kwaad die schatkist af en toe aan te vullen, weer een lijst te maken met 'Ik herinner mij' of 'Er was'. Je zult merken dat het ene laatje het volgende opentrekt, ook als je eerst vreest dat je niets meer weet.

Schrijftip 10: Verander het perspectief

Autobiografische verhalen kunnen erg particulier aanvoelen. Je vraagt je soms af of je dit wel zo 'nabij' wil vertellen. Vanwege de privacy bijvoorbeeld, of omdat je anderen niet wil opzadelen met teveel individueel leed. Ik kreeg van Cootje Houdijk ooit een mooie opdracht: maak een lijstje met herinneringen aan je vroege jeugd, die je erg raken. Haal er een moment uit en zoom helemaal in, beschrijf dat heel dichtbij en filmisch, vanuit het perspectief van het kind van toen in de ik-vorm.

Doe daarna een stapje achteruit en beschrijf datzelfde voorval met meer afstand. Dat kun je doen door bijvoorbeeld van de ik een hij of zij te maken; door de plek te veranderen, of het moment. Beschrijf het voorval nu in de verleden tijd in de hij/zij vorm. Details mag je veranderen, als de sfeer van je eerste tekst maar overeind blijft, bijvoorbeeld de vrolijkheid of de dreiging.

Schrijftip 11: Een leesbril voor een autobiografische bundel

Net als bij de andere leesbrillen, is het leuk en leerzaam zo'n bril ook eens op te zetten als je autobiografische teksten van anderen leest.

Gebruik je de leesbril voor het versterken van je eigen tekst, kijk dan eerst eens welke van de criteria voor jou op dit moment het belangrijkste zijn.

THEMA, DOEL(GROEP)

Is het duidelijk waarom en voor wie je deze verhalen hebt opgeschreven? Is

het bijvoorbeeld vooral een terugblik, een verwerking voor jezelf? Of is het meer bedoeld voor anderen, om van te leren; of om meer te weten over bepaalde personen/periode?

Blijkt dit uit een inleiding, of uit de teksten zelf?

OPBOUW

Hoe is de/je bundel opgebouwd? Chronologisch? Thematisch? Vanuit personages?

Zijn er hoofdstuktitels, en hoe functioneel zijn die hierin?

PERSPECTIEF

Vanuit welk perspectief(ven) wordt het verhaal verteld? Is dit bijvoorbeeld de volwassene van nu die terugkijkt? Is het een kind, een jongere persoon? Of een menging van beide? Hoe werkt dit, hoe is het evenwicht?

TIJD

Hoe (duidelijk en functioneel) is het gebruik van tegenwoordige, verleden, voltooide en eventueel toekomstige tijd?

PERSONAGES

Wie is de hoofdpersoon? Is dat de schrijver, of zijn het anderen? Wisselt het of blijft het hetzelfde?

Zijn de personages levendig en geloofwaardig neergezet?

Wordt er voldoende gebruik gemaakt van dialogen en concrete scènes?

AFWISSELING

Wisselen actie en reflectie, uitgeschreven scènes en stukjes samenvatting elkaar af?

Is er sprake van wisseling in sfeer, toon, of blijft die dezelfde? Hoe werkt dat?

GEBRUIK VAN BEELDEN

Wordt er een film vertoond, heel concreet? Of is het meer een 'vertellen over', een beschouwing? Past dat bij het doel? Een mix kan natuurlijk ook.

Hoe wordt er vertoond: welke zintuigen worden vooral aangesproken? Wat voor effect heeft dat?

Worden er vergelijkingen gebruikt? Zijn die treffend?

STIJL

Wordt er suggestief geschreven, tussen de regels door? Of meer expliciet?

Kun je de 'toon' benoemen, bijvoorbeeld melancholiek, geestig, cynisch, gevoelig?

Past die bij het thema, de hoofdpersoon, het doel, de doelgroep?

RITME

van woorden en zinnen. Is er afwisseling in de lengte van de zinnen?

En wordt er gevarieerd in zinsopbouw, in de volgorde van de zinsdelen?

ETHIEK

Hoe wordt er omgegaan met intieme gegevens en namen?

Voel je je als lezer een voyeur?

Of blijft het juist te geheimzinnig, voel je je teveel op afstand gehouden?

6. Het mannetje op je schouder

BIJ H10 TRAINING ZAKELIJK SCHRIJVEN, CREATIEF BLIJVEN

Schrijftip 12: Hoe kun je beginnen?

Vrij schrijven/ free writing: naar aanleiding van een woord of beginstukje van een zin achter elkaar doorschrijven zonder je pen van het papier te halen en zonder na te lezen wat er al staat, dan gaat het ‘mannetje op je schouder’ alweer aan het werk. Houd dit minstens 5 minuten vol, 10 is beter. Laat je niet afleiden, schakel de telefoon en andere stoorzenders even uit.

Een startzin is bijvoorbeeld WIEB: ‘Wat ik eigenlijk bedoel, is....’ of WIEZ: ‘Wat ik eigenlijk wil zeggen is, dat.....’

Pas na 5 of 10 minuten schrijven doorlezen en aanstrepen wat je bruikbaar lijkt.

- **Associëren:** alle steekwoorden opschrijven die rond dit onderwerp in je opkomen. Liefst je startwoord in het midden van een blanco blad zetten, de rest erom heen. Dit lijkt op een mindmap.
- **Vragen stellen,** aan jezelf of elkaar. De 5 W’s zijn altijd een goede start: wie, wat, waar, wanneer en waarom. Kan uitgebreid worden met bijvoorbeeld voor- en nadelen.
- **Metaforen bedenken:** vergelijk je onderwerp met iets anders bijvoorbeeld: je werk lijkt op een berg rijstebrij waar je je doorheen moet vreten. Een metafoor werkt alleen al ie klopt en niet te cliché is.

Schrijftip 13: Filmisch schrijven: wees beeldend en concreet

‘Roeien met de riemen die je hebt’, ‘Alle zeilen bijzetten’: het Nederlands zit vol uitdrukkingen uit de waterwereld. Je hoeft niets uit te leggen, de beelden vertellen de boodschap. Iemand die met gebogen schouders zit te huilen, is niet vrolijk, dat hoef je niet te zeggen. In Amerika noemt men dit principe: ‘Show, don’t tell’. De boze man/vrouw die slaat, toont op die manier de woede - woordloos.

Filmisch of beeldend schrijven maakt teksten levendiger, aantrekkelijker. Ook laat je de feiten voor zich spreken, zodat je lezers hun eigen conclusies kunnen trekken.

Hoe kun je filmischer schrijven?

- Je gebruikt de zintuigen, laat voorbeelden zien ofwel: je gaat te werk als een cameraman/vrouw. Je laat het in de typkamer ruiken naar zweet en de stem van de bazin krijsen als een meeuw.
- Je kunt ook werken met cijfers: een op de acht Nederlandse kinderen is te dik. Dát is veel!
- Toon personen in plaats van processen: het verhaal van de aardbeving verteld door een verpleegteam zonder ziekenzalen.
- Je bent specifiek: De man heeft niet een vervoermiddel maar... een auto; nee hij heeft eenRenault, eenrode Renault, en wel: een rode Renault 10. Ja, nu zien we het voor ons!
- Je kunt ook werken met vergelijkingen: een slechte kies lijkt op een bouwput; een bouwvakker voelt zich 'uitgewoond' door zijn werk.

Schrijftip 14: Speel met de toon van je tekst: schrijfstijl

Begin je je brief met 'geachte' of met 'beste'? Zegt de leraar: 'Wel wel, wat een intelligentie', of: 'Jammer, je bent er nog net niet'?

De toon maakt alles uit, en dat geldt ook voor schriftelijke mededelingen.

Vaak is een schrijver zich niet bewust van die toon. In een column stelt de schrijver bijvoorbeeld iets aan de kaak. Afhankelijk van zijn lezers kiest hij voor een spottende, grappige of moralistische toon.

Een groep hard rockers waardeert misschien de cynische toon, terwijl de ouderen in de wijk zich erdoor geschoffeerd voelen.

- Hoe maak je een toon? Het geheim zit vaak op woordniveau. Schrijf je in de u- of de jij-vorm? Noem je iemand een 'slungel' of een 'langbenige jongeman'?
- Probeer eens de toon van de tekst van een ander te benoemen. Markeer in die tekst woorden die zorgen voor de toonzetting. Vervang ze door andere. Zet actieve zinnen om in passieve; raadpleeg een synoniemenwoordenboek. Doe daarna hetzelfde met je eigen tekst.
- En als je het eens helemaal anders wil doen, overdrijf dan flink. Schrijf niet spottend, maar gemeen. Gebruik de ergste (warmste, plechtigste) woorden, je kunt ze altijd weer vervangen.

Lees als inspiratie het boekje *Stijloefeningen* van Raymond Quenau, vertaald door Rudy Kousbroek. Hij begint met een neutrale basistekst, over een jongeman in een tram in Amsterdam. Daarna herschrijft hij die tekst op

99 manieren: achterstevoren, in de kleur rood, chagrijnig, als een koopman etcetera.

Dit spel kunt je zelf ook spelen. Probeer eens om dezelfde neutrale tekst plechtig, joviaal, wetenschappelijk, bloemrijk, dichtelijk, pikant op te schrijven. Al spelend ontdek je misschien onvermoede registers!

Schrijftip 15: Leesbril voor een zakelijke tekst

Als een tekst (bv. je artikel of foldertekst) naar buiten gaat, ja je in de lezersversie naar je eigen tekst kijken met de ogen van een lezer. Bij het opzetten van de leesbril kun je de volgende criteria gebruiken:

De tekst is begrijpelijk

- goede structuur
- geen onnodig moeilijke woorden en zinnen
- zo beknopt als nodig

De tekst is aantrekkelijk

- beeldend, concreet
- persoonlijk, dichtbij
- actief geschreven

Het is natuurlijk nog beter als je meelezers om feedback kunt vragen. Dat geeft jou als schrijver vanzelf al meer afstand tot je tekst.

7. De dikke domme dronken kat

BIJ H16: GEDICHT OVER EEN DIERBARE PERSOON

Schrijftip 16: Schrijven over een geliefd dier of persoon, filmisch en suggestief

Deze werkvorm is geschikt voor kinderen, maar even goed voor volwassenen. Bij het maken van een gedicht over een geliefd dier of persoon gebruik je de vaardigheid van het specificeren: je beschrijft details die jouw tekst filmisch maken, zodat de gekozen persoon/dier helemaal uniek uit de verf komt. Daarom ga je eerst gegevens verzamelen over een lievelingsdier of dierbaar persoon.

LOS SCHRIJVEN, VERZAMELEN, 'SCHATKIST VULLEN'

Schrijf dieren en personen op die jij heel aardig vindt. Kies er één.

Schrijf over de gekozene je antwoorden op de volgende vragen op (alles is goed):

- wat is het opvallendst aan het uiterlijk (b.v. lang glad haar, grote groene ogen).
- opvallende beweging (b.v. zwabberpoten, struikelt gemakkelijk)
- opvallend geluid (b.v. snuiven, uitroepen 'Ach ach').
- ruikt naar (b.v. waspoeder, warme zon, hondenhaar)
- voelt (koud en stroef, zacht, warm). Lijkt bijvoorbeeld op schuurpapier of zachte veren.
- hoe zijn jullie bij elkaar, wat doen jullie dan? Bijvoorbeeld we doen spelletjes op straat, we zitten samen op de scheve bank of in bed
- heb je een wens, of iets dat je (zachtjes misschien) wil zeggen?

SCHRIJVEN, 1E VERSIE

Maak een gedicht van vier tot acht regels. Om te starten kun je bijvoorbeeld eerst twee dingen uitkiezen die je er per se in wil hebben. De rest komt vaak vanzelf. Je hoeft niet per se te rijmen aan het eind (kat-patat). Rijmen kan ook met beginletters (dikke dronken) of in het midden van de woorden: zwarte kat. Alleen maar een woord (bijvoorbeeld de naam) of een regel herhalen kan ook sterk werken.

Je laat zien hoe bijzonder je die ander vindt, maar de woorden *lief* of *aardig* zijn verboden. Die kunnen namelijk op elke persoon slaan, ze zijn niet speciaal voor die van jou. Jouw 'filmpje' toont - suggestief, onder de regels - hoe

aardig, mooi of bijzonder jouw persoon is..

VERSTERKEN

- lees hardop voor aan jezelf. Waar je struikelt, loopt het nog niet lekker
- maak de zinnen kort
- herhaal iets (b.v. een naam of eigenschap); of een letter van beginrijm (dikke dame)
- titel nodig? (hoeft niet altijd)
- is een indeling in coupletjes/strofes mooi?
-

Zie voor meer 'versterkingstips poëzie' de schrijftips bij hfdst 5.

8. Ik ben het meisje van Vermeer

BIJ H17 EEN VERHAAL SCHRIJVEN MET GROEP 8

Schrijftip 17: Monoloog schrijven vanuit een bedacht personage

De monoloog is een mooie vorm omdat je je helemaal inleeft in één persoon of voorwerp. Tevens is het een relatief eenvoudige vorm, omdat je maar te maken hebt met 1 aspect.

Je hebt misschien zelf een verzameling afbeeldingen van personen of voorwerpen, maar je kunt ook bladeren in een tijdschrift of kunstboek of catalogus, of naar een museum gaan en dwalen langs de schilderijen. Bij deze opdracht gaat het om fictie. Het zou anders werken om te schrijven vanuit een foto van een dierbare persoon uit je eigen omgeving.

Als je het leuk vindt je eens te verdiepen in een bepaalde tijd, kun je deze opdracht, net als in hoofdstuk 17, doen met een historische afbeelding. In de beschrijving van les 17 in het boek lees je de tekst van Meike bij een schilderij van het Paleis op de Dam, uit de Gouden (17e) Eeuw. Je kunt aan deze teksten lezen dat de leerlingen wel iets weten over de periode, en dat er allerlei associatievragen zijn beantwoord over kleuren, geuren en beelden. Het werden filmische verhaaltjes met inleving.

Maar je kunt ook hier en nu blijven. Over wie of wat ga je schrijven? Kies altijd de afbeelding waar je aandacht als het ware vanzelf naar toe gaat- al weet je niet waarom. Je intuïtie laat je merken dat daar 'iets zit.'

VERZAMELEN

- Kies een afbeelding van een persoon of voorwerp.
- Welk voorwerp heb je gekozen? Schrijf op. Of een persoon: geef die een naam.
- Je beantwoordt alle vragen nu vanuit die persoon of dat voorwerp, jij bent die persoon of dat voorwerp.

ASSOCIATIEVRAGEN

- Waar is dit?
- Welk moment (jaartal, maand, seizoen, uur van de dag)?
- Hoe ruikt het daar? Wat hoor je voor geluiden?
- Wat voel je?

- Wat zie je allemaal? Beschrijf als een filmpje. Gebruik ook kleuren.
- Wat proef je?
- Wat doe jij daar? Wat zou je willen doen?
- Wat denk je bij jezelf?
- Zijn er bepaalde woorden of zinnnetjes die jij vaak gebruikt bv. 'Eh...' of 'Nou zeg'.
- Als dit een plaatje (een shot) uit een film is, wat zou er volgens jou op het volgende plaatje kunnen gebeuren?
- Als jij dit schilderij/deze afbeelding een naam zou mogen geven, hoe noem je het dan?

EERSTE VERSIE

Je hebt nu een schatkist vol woorden en ideetjes. Laat jouw voorwerp of persoon vertellen, je begint dus met 'ik'. Denk ook aan de stopwoordjes.

VERSTERKEN

- Lees je monoloog hardop voor aan jezelf.
- Zou iemand inderdaad zo kunnen praten? Soms maak je de zinnen te lang, of de woorden te ingewikkeld.
- Komt er uit hoe deze persoon/dit voorwerp zich voelt?
- Heb je iets laten zien van het decor (omgeving, tijdstip)?

9. Ik ben zo vrolijk als een parkiet

BIJ H19: GEDICHTEN SCHRIJVEN IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS

Schrijftip 18: Schrijven over je karakter, in vergelijkingen

Deze werkvorm is voor volwassenen net zo geschikt als voor (oudere) kinderen en jongeren. Hier ter opwarming een paar regels uit gedichten van brugklassers in Hengelo.

Soms werkten ze één eigenschap wat verder uit, zoals hier:

*Ik ben nieuwsgierig
nieuwsgierig als een eekhoorn
ik snuffel een beetje
bij bomen en bladeren
ik ben zo slim als een uil
die door de nacht kijkt
en dit gedicht sluit.*

Maar een opsomming van eigenschappen met weinig uitwerking kan ook mooi zijn, zoals:

*Ik voel mij een huis met muren rood van verlegenheid
of:
Ik voel mij soms een hyper hamster, en dan weer een stille muis*

VERZAMELEN

Inventariseer wat rijtjes, niet uitputtend, maar als mogelijkheden. Eerst schrijf je allerlei eigenschappen/stemmingen onder elkaar. Dan maak je een rijtje met voorwerpen, een met dieren, een met landschappen, en een met weersoorten.

Kies een paar eigenschappen/stemmingen uit die echt bij jou horen. In dit gedicht ga je een stemming of eigenschap van jezelf vergelijken met iets uit de andere rijtjes, bijvoorbeeld

*Ik ben zo somber als een mol
Mijn aandacht lijkt op een vergiet
Ik ben net een gebergte met toppen en dalen*

SCHRIJVEN KLADVERSIE

Schrijf eerst een strofe (couplet) van 4 of misschien wel 6 regels over één stemming of eigenschap. Vertel hoe die ruikt, klinkt, voelt, beweegt, welke

kleur ie heeft; heel concreet.

Je doet alles met beelden, je legt niks uit. Eindrijm kan, maar hoeft zeker niet. Het kan remmend werken als je direct overal een rijmwoord bij moet bedenken.

In de volgende strofe ga je ofwel naar een volgend kenmerk van jou, of je werkt die eerste nog verder uit.

Maar een opsomming van heel veel eigenschappen met steeds andere dieren, zoals boven bij konijntje, pauw, uil, kan ook mooi zijn. Gebruik dan steeds maar één regel waarin je dat laat zien (zo mooi als een pauw/met zijn prachtige veren)

AFMAKEN

Hoe vind je het geheel bij elkaar passen?

Lees het hardop aan jezelf voor, voor het ritme en om te horen waar je struikelt.

Kijk of je misschien iets kunt herhalen: een klank (eind- begin of midden-rijm), of een hele regel.

is het gelukt om filmisch te blijven en niet teveel uit te leggen?

Vind je een titel nodig? Zo ja: verklap dan niet meteen de clou.

schrifttraining zakelijk en literair